

10 tezí, sepsaných k přibití na dveře orloje

1. Výmalba desky astrolábu orloje je novodobá. Je chybná z hlediska **historického**, neodpovídá původnímu účelu a duchovnímu významu díla, a je chybná i z hlediska geometrického, tedy **funkčního**, astronomického.
2. **Malba na desce astrolábu** není gotické malířské dílo. Je to **číselník – funkční část** středověkého mechanického astronomického demonstračního **přístroje** a měla by tedy mít svoji původní funkci. Malíři a orlojníci, kteří orloj během jeho dlouhé historie mnohokrát opravovali, řadě jeho funkcí, ani původnímu účelu středověkého orloje nerozuměli. S úmyslem astroláb modernizovat jeho výmalbu měnili často tak, že některé funkce zanikly a na desce astrolábu se ocitly **zcela cizorodé prvky**.

Jednou z důležitých původních praktických funkcí astrolábu, která zanikla, je vyznačení **doby soumraku** (a svítání) podle obecného vnímání počátku takové tmy, kdy již nebylo možné **provádět běžné činnosti**. Astronomická noc (almukantarát -18°), která zde byla namalována teprve nedávno, má význam pouze pro astronomy, týká se pozorovatelnosti hvězd a byla v té době vyznačována pouze na malých astrolábech astronomických, určených k přesným astronomickým měřením. Na astrolábu středověkého veřejného orloje je cizorodým prvkem.

Druhou funkcí, která zanikla, je **souvislé vyznačení obzoru**. Souvislý obzor je **logickou součástí konstrukce a funkce všech astrolábů** orlojů i všech astrolábů stavěných jako měřicí přístroje (jako u každého pravidla i zde najdeme mezi astroláby **mladších** orlojů z nějakého, např. technického důvodu, výjimky).

Nepřerušovaný, průběžný **obraz obzoru** je důležitý pro původní **demonstrační funkci astrolábu**. Ukazuje, jak se Slunce pohybuje nad obzorem po celý den od okamžiku východu po okamžik západu. Na současném astrolábu se Slunce značnou část dne pohybuje nad obzorem, který zde ale není vyznačen. V období zimního slunovratu se dokonce symbol Slunce **pohybuje pouze nad tou částí obzoru, která zde není vůbec vyznačena**. Astroláb tak ztratil významnou část funkce demonstrační.

Cizorodým prvkem je **vyobrazení zeměkoule** uprostřed astrolábu. Toto vyobrazení se několikrát od opravy orloje v roce 1865 zásadně měnilo, poslední zlacená podoba z roku 2018 je pak zcela moderním novotvarem. Obraz zeměkoule, který zde původně nebyl, je také v rozporu s planisférickým zobrazením nebe, okolního vesmíru.

Při obnovení souvislého obzoru zanikne jediný skutečný důvod pro zobrazení zeměkoule – vyplnění prázdného prostoru uprostřed obratníku Kozoroha.

Pražský orloj je svým technickým řešením zcela **unikátním středověkým** orlojem. Mikuláš z Kadaně tady zkonstruoval a zhotovil astroláb, na kterém se díky tehdy unikátnímu technickému řešení symboly Slunce a Měsíce pohybují po obvodu ekliptiky (Zodiaku) a tedy během roku po astrolábu nad jeho obzorem stejně, jako po svých **skutečných drahách** na nebi. Pražský orloj je **jediným středověkým orlojem** tohoto typu, který ukazuje **čas počítaný od okamžiku západu symbolu Slunce za obzor**. Proto bylo nutné zobrazovat také reálnou **výšku pohybu Slunce** po nebeské sféře (deklinaci) a především pak aktuální polohu vzhledem k obzoru. Obzor je zde tedy ukazatelem pro jednu z hlavních původních funkcí orloje. Nelze si představit žádný principiální nebo jiný racionální důvod, pro který by tato stěžejní linie měla být vyznačena neúplně.

3. Malba na desce astrolábu měla ve své historii mnoho podob. Byla obnovována často po mnoha desetiletích nefunkčnosti orloje. Musela být prováděna na již zkorodovaný povrch beze stop po poslední výmalbě a často tedy bez návaznosti na stav předchozí, který se nedochoval. Podoba omalby desky byla tedy **nestálá**, prováděná někdy jen podle vlastních představ orlojníka nebo řemeslníka, který ji prováděl.

O orloj se staralo v jeho historii mnoho orlojníků, z nichž někteří mu příliš nerozuměli a způsobili na něm řadu chyb. Víme o chybném počtu zubů měsíčního kola nebo chybném počtu zubů v měsíční kouli, tyto neodborné pozdější zásahy (pravděpodobně z 18. století) byly opraveny v 19. století. Podobně zřejmě kdosi již koncem 15. nebo na počátku 16. století **nevyznačil obzor jako průběžný**. Hypoteticky vzato - pokud by se z obdobných důvodů stalo, a někdo by kdysi nevyznačil z neznalosti na orloji rovník, dnes bychom zde stáli před podobně absurdním problémem, jestli jej tam vyznačit.

4. Neznáme všechny podoby výmalby desky astrolábu, které se zde v dlouhé historii orloje vystřídaly. Není k dispozici **obraz původní podoby výmalby** astrolábu orloje, kterou bychom mohli na astroláb jednoduše navrátit. Nejstarší písemný zdroj - Listina purkmistra z roku 1410 ale popisuje, že na astrolábu *Slunce svůj pravý běh vykonává ... jako na obloze nebeské, přitom se spatřuje, jak Slunce každého dne vychází a zapadá...*, a dokládá tak existenci vyznačeného obzoru a pohyb Slunce po obvodu ekliptiky.

K dispozici jsou ale dochované původní astroláby středověkých orlojů stejného typu a ze stejné doby. Několik takových astrolábů se v původní podobě dochovalo dodnes, protože byly na rozdíl od pražského exteriérového orloje instalovány v interiérech kostelů. Jednoduchou podobu **původní** výmalby desky středověkého astrolábu veřejného orloje tohoto typu lze tak zjistit podle **shodných znaků**, které je možno identifikovat na **všech** astrolábech stejného typu pocházejících ze stejné doby. Pražský orloj nevznikl jako zcela izolované dílo, měl své předchůdce, a proto lze původní základní **jednoduché schéma** výmalby desky astrolábu orloje zrekonstruovat podle **principu analogie**.

Princip analogie je způsob získávání informací o stavu památky v případě, že nejsou k dispozici dobové zdroje. Je běžně užívanou metodou při restaurování památek, které **nesou** na sobě **autorský rukopis** (jako např. sochařská a malířská díla). Princip analogie je nezastupitelná metoda také při určování a zařazování neznámých artefaktů, určování autorství nesignovaných děl apod.

5. Rekonstrukce je pak jednou z nezbytných metod používaných různou měrou při restaurování funkčních památek. Rekonstrukce je specifickým postupem v procesu restaurování, spočívajícím ve znovuvytvoření části výtvarného díla, založeném na písemném, obrazovém nebo vědeckém svědectví o podobě restaurovaného díla. Rekonstrukce vychází z absence původní hmoty díla a z maximálně možné jistoty o formě původního stavu díla. Provádí se podle existujících dobových zdrojů a také podle principu analogie, pokud je možné podle něj spolehlivě odvodit myšlenkovou podstatu díla, a tedy tvůrčí záměr původce díla.

Příklady - barokní zámek Bečváry by jinak zůstal na věky zámekem s otlučenou omítkou a přistavěným nákladním výtahem z doby komunismu. Obdobně by nebylo možné napravit na památkách válečné škody, v dnešní době pak škody způsobené vandaly a jinými vnějšími příčinami.

Při restaurování památky nelze postupovat podle šablon, ale je nutné posuzovat možnosti a oprávněnosti zásahů individuálně. Památky jsou různorodé a jejich podstata a historie jsou zpravidla značně složité. Nejednoduchý je tedy i přístup k jejich restaurování. I často kritizovaný purismus 19. století dokázal provést zdařilé rekonstrukce původního stavu, např. zastřešení chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře - dnes krásné a monumentální stavby vytvářející jedinečnou městskou dominantu.

Rekonstrukce chybějících nebo dříve špatně rekonstruovaných částí **byly v roce 2018 provedeny ve velkém rozsahu** také na středověké kamenné **sochařské výzdobě orloje a také na jeho výmalbě** (volná rekonstrukce výmalby komůrky apoštolů provedená podle popisu, rekonstrukce výmalby podhledu stříšky, rekonstrukce vitrážového zasklení okének apoštolů, rekonstrukce gesta pravé ruky kamenného anděla, rekonstrukce chybějící hlavy sovy, křídla holubice, rekonstrukce detailů gotických fiál, kompletní rekonstrukce pseudogotické fiály podle fotografie aj.).

6. Nutné odstranění pouze několik desetiletí staré výmalby desky astrolábu z důvodů koroze podkladu a provedení nové výmalby není z restaurátorského hlediska **zásahem do původní hmoty památky**. Ta zde není, proto bychom měli obnovit původní **koncepci** a původní **funkčnost** díla. Pražský orloj a jeho astroláb je unikátní svým původním technickým řešením a také skutečností, že je nejstarším orlojem dosud poháněným **původním středověkým strojem**. Některé novodobé prvky výmalby jeho astrolábu ale tuto unikátnost **degradují**.

7. Památka jako umělecké nebo uměleckořemeslné dílo má vzhledem ke svému stáří také hodnotu **uměleckohistorickou**. Přístup k památce, který odevzdaně akceptuje všechny zásahy do památky z jediného důvodu – že i zásah do památky je již starý, je založen na **nepochopení hodnoty památky**. Zásah do památky, který je proveden proti záměru tvůrce díla památku poškozuje a hodnotu památky snižuje. **Pouhé stáří** takového zásahu není hodnotou, pro kterou je nutné tento zásah chránit.

Památka není tím cennější, čím víc špatných zásahů a úprav na ní provedli neoborníci, a tedy čím víc zásahů ji poškodilo. **Není pravda, že při restaurování památky musíme obnovit všechny škody, které na památce napáchaly předchozí generace.**

8. Názor, že **nedávnou úpravu památky** je vždy nutné zachovat jako dokument vývoje památky, by i nás paradoxně opravňoval dělat **vlastní svévolné zásahy** do památky, které by tak byly rovněž zásahy vývojovými.

Při rozhodování o zachování nebo odstranění pozdější úpravy památky je nutné zvážit kvalitu a vhodnost této úpravy. **Pokud se ale pozdější nepatřičná úprava památky ani nedochovala ve své původní hmotné podstatě, není žádný důvod ji obnovovat.**

Orloj je dílo, jehož význam **přesahuje vnímání jedné generace**. Nelze tedy argumentovat, že jsme si my již na nějaké úpravy zvykli, a proto mají být zachovány i přesto, že jsou poškozením, nebo dokonce vážným znehodnocením této památky.

9. Je nepřijatelné předělávat barokní sochařská díla podle vlastních soudobých výtvarných názorů, svévolně přemalovávat středověká malířská díla nebo **přetvářet středověký astroláb podle představ** o tom, co by měl astroláb **v dnešní době** všechno ukazovat. Např. demonstrovat na středověkém orloji lidové pořekadlo, že „na sv. Víta celou noc svítá“ nebo moderním novotvarem - zobrazením **zeměkoule** demonstrovat skutečnost, že středověká představa o vesmíru byla geocentrická. Země je zde již na tomto obraze okolního vesmíru zobrazena její viditelným povrchem – obzorem.
10. Úkolem restaurování není pouze **zachovat a zakonzervovat** poslední stav. Tento přístup se používá při restaurování sbírkových předmětů určených pro depositář nebo muzejní expozici, nelze ale důsledně uplatňovat při restaurování živé, funkční památky, zvláště pak památky technické povahy s nutnou původní funkčností.